

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ของคนในแต่ละท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ท้องถิ่นและประเทศเป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “ประชาชนนั้นแหละเขามีความรู้ เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้วเขากันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรทำกิจกรรมเขารู้ว่าที่ไหนควรเก็บรักษา” จากพระราชดำรัสนี้เป็นการปลุกประชาชนชาวไทยทั้งชาติให้ตื่นตัวและรู้ว่าชาวบ้านไทยมีปัญญามีความรู้ที่ควรค่าแก่การยอมรับ ยกย่อง และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์รักษาแหล่งความรู้ที่มีค่านี้ไว้ (อมรรัตน์ ดั่งวงทรัพย์, 2550) ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบในสังคมไทยส่วนใหญ่จะได้มาจากการสืบทอดเรื่องราวหรือแนววิถีการปฏิบัติที่คิดค้นขึ้นมาเพื่อช่วยทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันของตน รวมถึงสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ล้วนได้มาจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และมีประสบการณ์ของชุมชนท้องถิ่น ได้ทำการปฏิบัติทดลองใช้มาจนได้ผลสำเร็จในเรื่องใดเรื่องหนึ่งดีแล้ว จึงนำความรู้ที่สกัดได้นั้นมาถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังสืบทอดไปเป็นรุ่นๆ เพื่อนำมาปฏิบัติใช้ให้เกิดประโยชน์ในหลายๆ แง่มุม เช่น ด้านการผลิตเครื่องใช้สอย ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านการยึดถือปฏิบัติตามหลักศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และพิธีกรรม รวมถึงด้านการละเล่น เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

ดนตรีม้งคณะนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ และเพชรบูรณ์ (สมชาย เตือนเพ็ญ, ม.ป.ป.) โดยมีผู้นำการละเล่นดนตรีพื้นบ้านม้งคณะ ไปใช้เล่นในงานมหรสพหรือเพื่อสร้างสีสันในขบวนแห่พิธีม้งคลต่างๆ อย่างแพร่หลาย เนื่องจากดนตรีม้งคณะมีรูปแบบท่วงทำนองเฉพาะตัว คือ มีจังหวะจะโคนที่ครึกครื้น ประกอบไปด้วยลุ่มเสียงลิล้าที่รูกเร้าสร้างบรรยากาศให้เกิดความคึกคักสนุกสนานแฝงไปด้วยความเป็นระเบียบแบบแผนของเครื่องดนตรีต่างๆ ที่เล่นประสานกันอย่างลงตัว แต่เมื่อสภาพวิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมชนบทสู่สังคมเมือง รวมถึงกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลเหนือความคิดและค่านิยมของคนในสังคม ส่งผลให้การละเล่นดนตรีม้งคณะเกือบจะยุติบทบาทและสูญหายไปจากความทรงจำของคนในท้องถิ่นรวมถึงคนไทยทั่วประเทศอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นการที่จะเริ่มต้นอนุรักษ์องค์ความรู้ภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านม้งคละจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างเร่งด่วน ก็เพื่อสืบสานสิ่งล้ำค่านี้ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ทราบชั่วลูกหลาน

ออนโทโลยี (Ontology) เป็นการนิยามหรือกำหนดรูปแบบโครงสร้างของสิ่งที่เราสนใจให้มีความหมายตามขอบเขตขององค์ความรู้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในมาตรฐานของการออกแบบจำลองโครงสร้างในรูปแบบลำดับขั้น (Tree) ในลักษณะของ Extensible Markup Language หรือ ภาษาXML เพื่อส่งเข้าสู่เครื่องคอมพิวเตอร์ประมวลผลเพื่อตีความหมายได้ ซึ่ง Ontology เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการจัดการฐานความรู้และนำมาใช้จัดระเบียบการเข้าถึงระเบียบข้อมูลในระบบจัดการฐานข้อมูลทางด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบงานด้านชีววิทยา การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ รวมไปถึงระบบงานต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นบนเว็บเชิงความหมาย (Semantic Web) เพื่อช่วยในการจัดเก็บ ค้นคืน แลกเปลี่ยนความรู้ และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Seartout et al., 1996) จากความสามารถของเทคโนโลยีการจัดการความรู้ด้วยหลักการออนโทโลยีจะช่วยจัดระเบียบองค์ความรู้เรื่องดนตรีพื้นบ้านม้งคละที่มีการจัดเก็บทั้งในลักษณะของการจดบันทึกลงในเอกสารหรือตำรา (Explicit Knowledge) รวมถึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ (Tacit Knowledge) ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายแยกกันอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ของจังหวัดในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างให้มีความเป็นระบบและเป็นหมวดหมู่พร้อมที่จะนำโครงสร้างออนโทโลยีที่ส่งออกมาในลักษณะไฟล์ RDF นั้น มาสร้างการเชื่อมต่อเข้ากับแม่แบบของระบบจัดการความรู้ที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมวิกิพีเดียเชิงความหมายที่เป็นเอกซ์เทนชันเสริมของโปรแกรมวิกิพีเดียทุกๆ ไปที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างพจนานุกรมเสรีที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ให้มีความสามารถเพิ่มมากขึ้นทั้งในส่วนการกำหนดความสัมพันธ์ของข้อมูล การจัดกลุ่มของบทความ การกำหนดชนิดข้อมูลและพรีอเพอร์ติให้กับบทความ อีกทั้งยังสามารถสร้างคำสั่งอินไลน์คิวรีเพื่อรองรับการสืบค้นข้อมูลเชิงความหมายได้อีกด้วย ความสามารถต่างๆ ของเทคโนโลยีที่กล่าวมานี้ จะช่วยทำให้ระบบจัดการองค์ความรู้เรื่องดนตรีพื้นบ้านม้งคละที่จะพัฒนาขึ้นสามารถทำการเชื่อมโยงคำสำคัญในเนื้อหาสาระความรู้เพื่อสื่อความหมายไปยังข้อความในสาระความรู้ที่ลงลึกในรายละเอียดอื่นที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามกฎที่ได้สร้างไว้ ส่งผลให้การเข้าถึงและค้นคืนองค์ความรู้ภูมิปัญญาบนเว็บเชิงความหมายมีประสิทธิภาพ รวมทั้งได้ผลลัพธ์จากการค้นหาข้อมูลความรู้ที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้มากยิ่งขึ้น

จากปัญหาและความจำเป็นในข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะพัฒนาระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านม้งคละ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางความรู้ทางภูมิปัญญาสำหรับให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลไปใช้เพิ่มพูนทักษะความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพวงดนตรีม้งคละ อีกทั้งนักเรียนในสังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ สามารถนำองค์

ความรู้ที่ได้จากระบบไปใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนรู้ในรายวิชาหลักสูตรท้องถิ่น ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้ ประสบการณ์ไปสร้างและพัฒนาตนเอง ชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติ รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคนตรีนบ้านนี้ให้คงอยู่สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างฐานความรู้อนโทโลยีเรื่องดนตรีพื้นบ้านมังคละที่ได้พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อพัฒนาระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านมังคละโดยใช้อนโทโลยีและวิกิพีเดียเชิงความหมาย
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ที่มีต่อระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านมังคละ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์โครงสร้างฐานความรู้อนโทโลยีเรื่องดนตรีพื้นบ้านมังคละที่ได้มีการพัฒนาขึ้นในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้มีการเผยแพร่ในลักษณะเอกสารหรือแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่นำมาช่วยสนับสนุนในขั้นการพัฒนาระบบจัดการองค์ความรู้เพื่อเชื่อมต่อกับอนโทโลยีที่มีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐาน จากนั้นจัดทำเป็นแบบสรุปโครงสร้างฐานความรู้ เพื่อให้ปราชญ์ชาวบ้านและครูผู้ควบคุมวงดนตรีมังคละที่มีประสบการณ์ในการเล่นดนตรีตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ได้ให้ข้อเสนอแนะและเพื่อประเมินความถูกต้องในโครงสร้างฐานความรู้อนโทโลยีในส่วนของชื่อโน้ต ความสัมพันธ์ระหว่างโน้ต และคุณสมบัติการเก็บรายละเอียดในแต่ละโน้ต ในรูปแบบการจัดประชุมเสวนาแบบกลุ่มย่อย (Focus Group) จากนั้นนำข้อมูลความต้องการและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาใช้เป็นแนวทางในการปรับแก้โครงสร้างฐานความรู้อนโทโลยีให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น แล้วจึงทำการพัฒนาระบบจัดการองค์ความรู้โดยใช้โปรแกรมวิกิพีเดียเชิงความหมายเพื่อเชื่อมต่อกับฐานความรู้อนโทโลยีและทำการติดตั้ง/ทดสอบระบบกับกลุ่มผู้ใช้งานที่มีการจัดแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการข้อมูลในส่วนต่างๆ อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งทำการจัดฝึกอบรมการใช้งานระบบ และประเมินความพึงพอใจจากผู้ใช้งาน แล้วนำมาแปรผลโดยใช้ค่าร้อยละ

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกประชากรที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นดนตรีพื้นบ้านม้งคละ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีม้งคละ ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้ควบคุมวงดนตรีม้งคละ รวมถึงนักเรียนหรือนักศึกษาที่ใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาเรื่องดนตรีม้งคละ ประกอบการเรียนรู้ในรายวิชาหลักสูตรท้องถิ่น

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินและให้ข้อเสนอแนะในฐานความรู้ออนไลน์เรื่องดนตรีพื้นบ้านม้งคละ โดยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในการละเล่นดนตรีม้งคละ และครูผู้ควบคุมวงดนตรีม้งคละของสถานศึกษาหรือชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกและสุโขทัย ที่มีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 5 คน 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินความพึงพอใจในโครงสร้างและรูปแบบระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องดนตรีม้งคละที่ได้พัฒนาขึ้นโดยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้ควบคุมวงดนตรีม้งคละ รวมถึงนักเรียนหรือนักศึกษาที่ใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาเรื่องดนตรีม้งคละประกอบการเรียนรู้ในรายวิชาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดจอมทอง จังหวัดพิษณุโลก โรงเรียนงิ้วกลางวิทยา จังหวัดสุโขทัย และโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุดรธานี จำนวนทั้งสิ้น 100 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การรวบรวมองค์ความรู้เรื่องดนตรีม้งคละเพื่อเผยแพร่ให้กับผู้ใช้ได้เข้าถึงผ่านระบบจัดการองค์ความรู้ด้วยออนไลน์และวิกิพีเดียเชิงความหมาย สามารถจำแนกเนื้อหาต่างๆ ได้ดังนี้

1. เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง/ประกอบจังหวะ ได้แก่ เครื่องเป่า เครื่องตี ฯลฯ
2. เพลงที่ใช้บรรเลง
3. โอกาสที่ใช้ในการละเล่น
4. ขั้นตอนการบรรเลงในแต่ละเพลง
5. วิธีการบรรเลงในแต่ละเพลง
6. รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญา (ได้รับการสืบทอดมาจากใคร วิธีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นใช้วิธีการใด ที่เป็นลักษณะเฉพาะ)
7. เครื่องแต่งกาย
8. การสร้างเครื่องดนตรี
9. โน้ตเพลง

10. ข้อมูลคณะวงดนตรีม้งแต่ละพื้นที่ เช่น ชื่อวง ข้อมูลการติดต่อ รายชื่อสมาชิก รูปแบบการรวมวง กิจกรรมการแสดง ผลงาน เกียรติบัตรหรือรางวัลที่ได้รับ ฯลฯ
11. คลิปการละเล่นดนตรีม้งแต่ละที่เผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตในรูปแบบต่างๆ เช่น youtube, 4 shared, website ฯลฯ
12. กระบวนการร่ำ
13. ทำรำ
14. วัฒนธรรมประเพณีการไหว้ครูของวงม้งแต่ละ
15. ประวัติความเป็นมา และภูมิหลังดนตรีม้งแต่ละของแต่ละท้องถิ่น
16. คติ ความเชื่อ หรือข้อห้ามต่างๆ ที่ผู้ละเล่นยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา
17. การรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายระหว่างวงดนตรีพื้นบ้านม้งแต่ละใน/นอกพื้นที่ เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาการดำเนินโครงการเริ่มตั้งแต่วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2554 ถึง วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2555

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ฐานความรู้บนโทโลยีเรื่องดนตรีพื้นบ้านม้งแต่ละที่ผ่านการตรวจทานจากผู้เชี่ยวชาญที่มีความถูกต้องและครบถ้วนในโครงสร้าง
2. ได้ระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านม้งแต่ละ ที่เป็นศูนย์รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญา และรองรับการสืบค้นข้อมูลแบบเชิงความหมายที่มีประสิทธิภาพ
3. ได้ผลจากการประเมินความพึงพอใจผู้ใช้ที่มีต่อโครงสร้างและรูปแบบระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องดนตรีม้งแต่ละ เพื่อนำไปพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการผู้ใช้อย่างยิ่ง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ระบบจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management System) หมายถึง การนำระบบคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กรหรือสำนักงาน ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารให้มีความเป็นระบบ เพื่อที่ทุกคนในองค์กรจะสามารถเข้าถึง และสืบค้นความรู้เหล่านั้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเองให้

เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด

2. ออนโทโลยี (Ontology) เป็นการนิยามหรือกำหนดรูปแบบโครงสร้างของสิ่งที่เราสนใจ ให้มีความหมายตามขอบเขตขององค์ความรู้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในมาตรฐานของการออกแบบจำลองโครงสร้างในรูปแบบลำดับชั้น (Tree) ในลักษณะของ Extensible Markup Language หรือ ภาษาXML เพื่อส่งเข้าสู่เครื่องคอมพิวเตอร์ประมวลผลเพื่อตีความหมายได้

3. ดนตรีม้งกละ (Mungkala Music) เป็นชื่อเรียกวงดนตรีพื้นบ้านที่มีลักษณะเป็นวงปี่กลองชนิดหนึ่งที่เล่นกันอย่างแพร่หลายในจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ รวมถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ที่มีการเรียกววงดนตรีพื้นบ้านชนิดนี้แตกต่างออกไปว่าตุ้ม โดยการละเล่นมีท่วงทำนองเฉพาะตัวคือมีเสียงดังมีจังหวะจะโคนที่ครึกครื้น สร้างบรรยากาศให้เกิดความคึกคักสนุกสนาน และลักษณะเพลงที่นิยมเล่นจะแตกต่างกันไปตามสภาพของงานที่เป็นงานมงคลหรืออวมงคล

4. วิกิพีเดียเชิงความหมาย (Semantic Wikipedia) เป็นเอกซ์เทนชันเสริมของโปรแกรมวิกิพีเดียที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างพจนานุกรมเสรีที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ให้มีความสามารถเพิ่มมากขึ้นทั้งในส่วนการกำหนดความสัมพันธ์ของข้อมูล การจัดกลุ่มของบทความ การกำหนดชนิดข้อมูลและพรีอเพอร์ตีให้กับบทความ อีกทั้งยังสามารถสร้างคำสั่งอินไลน์ควีเพื่อรองรับการสืบค้นข้อมูลเชิงความหมายได้

5. ความพึงพอใจ (satisfaction) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งความรู้สึกพอใจจะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลนั้นได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการ ได้รับความสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือเป็นไปตามเป้าหมายที่ตนเองต้องการ ซึ่งระดับความพึงพอใจจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ต่างกันแล้วแต่บุคคล